

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EARTHWORM FERTILIZER FOUNDATION OF THE BAN PHO SADET OCCUPATIONAL GROUP, MUEANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

อาคมน์ แก้วกำเนิด*, พระครูวิรัตธรรมโชติ, ไพรัตน์ ฉิมหาด, อัครินทร์ สมศักดิ์

Arkorn Kalkumnerd*, Phrakhru Viratdhammachot, Pairat Chimhad, Arkarin somsak

สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Master of Arts (Social Development), Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: kmpp_999@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึงการนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม ซึ่งดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยนำผลการศึกษาเชิงปริมาณ มาสนับสนุนผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณเป็นประชาชนในตำบลโพธิ์เสด็จ จำนวน 370 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซีและมอร์แกน ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน 2 คน สมาชิกกลุ่ม 5 คน ผู้นำชุมชน 3 คน ผู้ใช้ปุ๋ยมูลไส้เดือน 5 คน และนักวิชาการเกษตร 5 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากปุ๋ยมูลไส้เดือนมี 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านการส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ 2) ด้านการเพิ่มผลผลิต 3) ด้านการบริหารจัดการ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยรวมมีความต้องการพัฒนาในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.57, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.52) ข้อเสนอแนะในการพัฒนา ได้แก่ 1) ส่งเสริมช่องทางการตลาดและสร้างรายได้ทางเลือก 2) ยกกระดับมาตรฐานและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 3) วางแผนจัดหาวัตถุดิบและใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 4) ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการให้มีความชัดเจนและใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 5) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาองค์ความรู้สู่การขยายผลในระดับชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาเศรษฐกิจ, เศรษฐกิจฐานราก, ปุ๋ยมูลไส้เดือน, กลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ

Abstract

This research article aims to study the grassroots economic development of vermicompost production by the Ban Pho Sadet occupational group in Mueang District, Nakhon Si Thammarat Province, along with proposing suitable development guidelines. This study employed a mixed methods research approach, integrating quantitative findings to support qualitative data. The quantitative sample consisted of 370 residents in Pho Sadet Sub-district, with the sample size determined using the Krejcie and Morgan table and selected through simple random sampling. Qualitative data were gathered from 20 purposively selected key informants, comprising 2 leaders of the vermicompost production group, 5 group members, 3 community leaders, 5 vermicompost users, and 5 agricultural academics. The research instruments included questionnaires and unstructured interview forms, with data collected through interviews and self-administered questionnaires. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation. The research findings indicate four main aspects of grassroots economic development from vermicompost: 1) marketing promotion and new income generation, 2) increased production, 3) management, and 4) community participation. Overall, the need for development in these areas was at the highest level (mean = 4.57, standard deviation = 0.52). Recommendations for development include: 1) promoting marketing channels and creating alternative income, 2) enhancing standards and developing new products, 3) planning raw material procurement and utilizing technology to increase production efficiency, 4) restructuring management for clarity and implementing information technology systems, and 5) promoting group formation, knowledge sharing, and continuous training to develop knowledge for community-level expansion.

Keywords: Economic Development, Grassroots Economy, Vermicompost, Ban Pho Sadet Occupational Group

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลไทย ที่มีเป้าหมายหลักในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนระดับรากหญ้า ด้วยการเปิดโอกาสให้เข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาศักยภาพ และเพิ่มขีดความสามารถในการประกอบอาชีพและสร้างรายได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกร แรงงานนอกระบบ และผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559) การดำเนินนโยบายนี้มุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงตามแนวทาง “ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการพัฒนาเศรษฐกิจ

ฐานราก ได้แก่ การขาดการบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐ การขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และความล้มเหลวในการเชื่อมโยงกลไกเศรษฐกิจชุมชนกับตลาดภายนอก ส่งผลให้ชุมชนยังคงประสบปัญหาความยากจนหนี้สินเรื้อรัง และการพึ่งพาภายนอกเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่มีข้อจำกัดด้านทุนความรู้ และเทคโนโลยี ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทั้งในเชิงลบและเชิงบวก กล่าวคือ หากสามารถแก้ไขได้จะช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน แต่หากปล่อยไว้จะยิ่งตอกย้ำปัญหาความเหลื่อมล้ำในระยะยาว

หนึ่งในกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ “กลุ่มอาชีพปุ๋ยมูลไส้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ” ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มุ่งมั่นจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยการนำมูลไส้เดือนมาแปรรูปเป็นปุ๋ยอินทรีย์ เป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ผสมผสานภูมิปัญญาชาวบ้านกับองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย อันเป็นการสะท้อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่สามารถลดต้นทุนด้านการเกษตรและเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม (ประทีป ช่วยเกิด, 2566) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรชีวภาพ การหมุนเวียนของเสียกลับมาใช้ใหม่ และการประกอบอาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งตรงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะข้อที่ 1 (ขจัดความยากจน), ข้อที่ 8 (การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ) และข้อที่ 12 (การบริโภคและการผลิตอย่างยั่งยืน) (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.), 2563)

บริบทของพื้นที่บ้านโพธิ์เสด็จมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและแรงงานรับจ้างทั่วไป มีรายได้ไม่แน่นอน และขาดระบบสนับสนุนด้านการตลาดและองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเป็นระบบ ปัญหาสำคัญที่พบ ได้แก่ การผลิตที่ไม่สม่ำเสมอ การบริหารจัดการกลุ่มที่ยังไม่มีความเป็นมืออาชีพ การขาดช่องทางในการสื่อสารทางการตลาด และความไม่ต่อเนื่องของการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ สถานการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาวิจัย เพื่อหาแนวทางพัฒนาศักยภาพของกลุ่มให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ จังหวัดนครศรีธรรมราช” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสามารถเป็นกรณีศึกษาเชิงลึกในการบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจพอเพียง และโมเดลเศรษฐกิจ BCG โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาดของกลุ่มอาชีพ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว ทั้งยังสามารถขยายผลไปยังชุมชนอื่นได้อย่างเป็นระบบในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (สงครี ชมภูวงศ์, 2554) ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ดังนี้

1. **ดำเนินการวิจัย** ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูล ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 370 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่ายแก่ ประชาชนในชุมชน ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มที่ 1 ได้แก่ผู้นำกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 2 ได้แก่ สมาชิกกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ได้แก่ ผู้ใช้ปุ๋ยมูลไส้เดือน จำนวน 5 คน และกลุ่มที่ 5 ได้แก่ นักวิชาการเกษตร 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** วิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง วิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม มีค่าเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.964 ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้น แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ รายได้ต่อเดือน เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Checklist) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ 1) ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ 2) ด้านการเพิ่มผลผลิต 3) ด้านบริหารจัดการ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2548)

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยฯ ถึง นายมานพ สมพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แจกแบบสอบถาม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อความในการตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ได้ทั้งหมด 370 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** วิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์หองค์ความรู้เกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาโดยตีความ สร้างข้อสรุป จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุป แบบบรรยายเชิงพรรณนา วิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ค่าสถิติพื้นฐานต่าง ๆ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2540)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ ด้านการเพิ่มผลผลิต ด้านการบริหารจัดการ และด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ผลการวิเคราะห์ระดับความการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง 4 ด้าน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงระดับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมและรายด้าน

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน	ระดับการพัฒนา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่	4.58	0.51	มากที่สุด
ด้านการเพิ่มผลผลิต	4.55	0.53	มากที่สุด
ด้านบริหารจัดการ	4.56	0.54	มากที่สุด
ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน	4.59	0.52	มากที่สุด
รวม	4.57	0.52	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$) ค่า S.D = 0.52

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.59$) รองลงมา ได้แก่ ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ ($\bar{X} = 4.58$) ด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X} = 4.56$) และด้านการเพิ่มผลผลิต ($\bar{X} = 4.55$) ตามลำดับ

2. ข้อเสนอแนะทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มี 4 แนวทางดังนี้ 1) ด้านการส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ (Marketing Development and Income Generation) กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ ได้ให้ความสำคัญกับการหาตลาดรองรับผลผลิตอย่างเป็นระบบ โดยมีการยกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งยังมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จากปทุมโล่ใต้เดือน เพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับลูกค้าในตลาดปทุมอินทรีย์ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยขยายช่องทางการจำหน่าย แต่ยังเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ที่มั่นคงและหลากหลายให้แก่สมาชิกในกลุ่มอีกด้วย 2) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (Production Improvement) ในการดำเนินงานด้านการผลิต กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ ได้วางแผนจัดหาวัตถุดิบให้มีความเพียงพอและสะดวกในการเข้าถึง โดยเน้นการใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มปริมาณผลผลิตให้ตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีคุณภาพ 3) ด้านการบริหารจัดการ (Management) กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือนได้มีการจัดโครงสร้างองค์กรอย่างเป็นระบบ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ พร้อมทั้งกำหนดกฎระเบียบภายในที่ชัดเจน เพื่อให้กรรมการและสมาชิกปฏิบัติร่วมกันอย่างมีวินัยและมีทิศทางเดียวกัน ทั้งยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยนำนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการทำงาน เช่น การจัดเก็บข้อมูล การควบคุมคุณภาพ และการสื่อสารภายในกลุ่ม เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการทำงานและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอย่างยั่งยืน 4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

(Community Participation) กลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ ได้ส่งเสริมการรวมกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันประสบการณ์ และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปขยายผลยังชุมชนใกล้เคียง เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน อีกทั้งยังช่วยเพิ่มการรับรู้และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในวงกว้าง การดำเนินงานทั้ง 4 ด้านนี้ ส่งผลให้กลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมั่นคง และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว อีกทั้งกลุ่มยังได้พัฒนารูปแบบแนวคิดการดำเนินงานดังกล่าวให้เป็น โมเดล MPMC (Marketing - Production - Management - Community) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการบริหารจัดการ สร้างรายได้ พัฒนาองค์กร และเสริมสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ ด้านการบริหารจัดการ และ ด้านการเพิ่มผลผลิต ที่เป็นอย่างไรเพราะกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนในชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยการผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนผ่านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยลดต้นทุนการเกษตรสำหรับเกษตรกรในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น การจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่เน้นการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นไปต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ และสร้างเครือข่ายในชุมชนและนอกชุมชน และการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้อง ยังช่วยให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น และยังสามารถคล้องกับงานวิจัยของ พัชรรัตน์ นาวา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน พบว่า บทบาทของผู้นำชุมชนระดับต่าง ๆ ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน มี 2 ลักษณะ คือ บทบาทที่มีความแตกต่างกันไปตามสภาพ และบทบาทที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ผู้นำชุมชนทุกระดับมีบทบาทคล้ายคลึงกัน ในการสนับสนุน ช่วยเหลือ และเป็นสื่อกลางในการสร้างการมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกตระหนักถึงความเป็นเจ้าของชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนถือเป็นสองปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้ชุมชนพัฒนาได้ แม้ว่าชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดี สภาพแวดล้อมในชุมชนสมบูรณ์ ทุนชุมชนที่เพียงพอ แต่ถ้าผู้นำชุมชนไม่ให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนา และขาดความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน การพัฒนาก็จะไม่ยั่งยืน ปัญหาและอุปสรรค ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน คือ ปัญหาความขัดแย้งของชุมชน และปัญหาการพัฒนาคนไม่ทันการเปลี่ยนแปลง แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ได้แก่ วิสัยทัศน์ของผู้นำในการเป็นแกนหลักในการพัฒนา สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับ

ชุมชน หลักการมีส่วนร่วม การกระจายผลประโยชน์ และการพัฒนาที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันทุกมิติ (พัชรรัตน์ นาวา, 2562) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมโล่ใต้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในรายด้าน มีดังนี้

ด้านส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือน เน้นผลิตปทุมโล่ใต้เดือนที่มีคุณภาพมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการเพาะปลูกพืช มีราคาที่เหมาะสม มีการส่งเสริมการตลาด เพื่อผลิตเพียงพอต่อท้องตลาดและเป็นที่รู้จัก มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล ประเภทสื่อ Social Media อีกทั้งยังจะผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวเลือก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐฎาพัชร วรพงศ์พัชร พบว่า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ตราสินค้า อันได้แก่ ชื่อตราสินค้า เครื่องหมายตราสินค้า เครื่องหมายรับรองคุณภาพ ประเทศผู้ผลิตสินค้า และปัจจัยด้านการรับรู้คุณค่า ได้แก่ อยัวะระรับสัมผัส ประสบการณ์เดิม ทศนคติส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อ ระดับความพึงพอใจในการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลหลังพัฒนาสื่อแล้ว ในด้านการให้ข่าวและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล ประเภทสื่อ Social Media ช่วยทำให้เกิดความสนใจในการใช้บริการมากขึ้น (ฐฎาพัชร วรพงศ์พัชร, 2563) และสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ กานต์ เชื้อวงศ์ และคณะ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่ากลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือน ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และวางแผนการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการแบบเป็นระบบช่องทางสื่อสารทางการตลาดที่เหมาะสมกับกลุ่มลูกค้า ซึ่งการสื่อสารทางการตลาดอย่างสม่ำเสมอช่วยให้ลูกค้าตัดสินใจได้ง่ายขึ้น โดยนำช่องทางสื่อสารมาใช้มาใช้แบบผสมผสานร่วมกันตามความเหมาะสมของกลุ่มลูกค้า และกลุ่มผู้มุ่งหวัง (กานต์ เชื้อวงศ์ และคณะ, 2566)

ด้านการเพิ่มผลผลิต กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จได้นำความรู้มาใช้กับกระบวนการผลิต มีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุง วัตถุประสงค์ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันโดยใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้กับกระบวนการผลิต รวมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการและการผลิตอย่างเต็มความสามารถ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปุณทริกา สุคนธสิงห์ พบว่า การมีความพร้อมทางด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ เครื่องจักร สำหรับการผลิตเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้เกิดความสามารถในการผลิตอย่างต่อเนื่อง และกระบวนการผลิตมีคุณภาพและมาตรฐานส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการบริโภคสินค้าของผู้บริโภค (ปุณทริกา สุคนธสิงห์, 2557) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณศรี นิภานันท์ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการผลิตปทุมโล่ใต้เดือน ได้แก่ การเลือกใช้วัตถุดิบที่เหมาะสม การปรับปรุงกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มคุณภาพของปุ๋ย และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ผ่านการผสมผสานส่วนผสมที่เป็นประโยชน์ (อรุณศรี นิภานันท์, 2558)

ด้านการบริหารจัดการ กลุ่มผลิตปทุมโล่ใต้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ มีการวางแผนการบริหารจัดการ มอบหมาย การปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับตำแหน่งและหน้าที่ของสมาชิก มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานที่วางไว้และนำผลที่ได้มาปรับปรุงให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพมีการจัดทำรายงานผล การดำเนินงานให้สมาชิกรับทราบเป็นที่ประจักษ์ ที่สำคัญได้เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือสมาชิกแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย สอดคล้องกับงานวิจัยของ อริญญา อุดลย์เดช และพรรณนา ไวกกุล พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จมีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี มีการจัดตั้งคณะกรรมการ และแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน มีการสื่อสารพูดคุยกันทุกวัน

และสมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคีเกิดจากการกำหนดหน้าที่การทำงานที่ชัดเจนและมีการสื่อสารกันทุกวัน (อริยชยา อุดลย์เดช และพรรณนา ไวกกุล, 2558)

ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน กลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนในชุมชน เป็นการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจ การแบ่งปันความรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ และสร้างเครือข่ายในชุมชนและนอกชุมชน และการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้อง ยังช่วยให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมจินตนา คุ่มภัย ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบที่บูรณาการแผนชุมชนสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ จะสามารถกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องเหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น กิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นนั้นสามารถทำให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับน้อยไปยังระดับมาก (สมจินตนา คุ่มภัย, 2559)

จากการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปุ๋ยมูลไส้เดือนของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ พบว่า กลุ่มได้พัฒนากิจกรรมดำเนินงานใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการบริหารจัดการ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ที่เน้นการสร้างรายได้ให้เกิดความยั่งยืนจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากปุ๋ยมูลไส้เดือนซึ่งเป็นทรัพยากรท้องถิ่นที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้

แนวทางด้านการส่งเสริมการตลาดและสร้างรายได้ใหม่ เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยให้กลุ่มสามารถเข้าถึงตลาดเป้าหมายได้ชัดเจน โดยการยกระดับมาตรฐานสินค้าและสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดปุ๋ยอินทรีย์ รวมถึงสามารถขยายฐานลูกค้าและเพิ่มรายได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองและการใช้ศักยภาพของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต สะท้อนให้เห็นถึงการปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพของปุ๋ยมูลไส้เดือน พร้อมทั้งลดต้นทุนการผลิต ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานในระดับฐานราก โดยกลุ่มสามารถจัดการวัตถุดิบได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ถือเป็นต้นแบบที่แสดงถึงการปรับตัวอย่างชาญฉลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชน

ในด้านการบริหารจัดการ กลุ่มได้จัดตั้งโครงสร้างองค์กรอย่างชัดเจนและมีระเบียบแบบแผน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และนำนวัตกรรมมาสนับสนุนการบริหาร เช่น การเก็บข้อมูล การควบคุมคุณภาพ และการสื่อสารภายในกลุ่ม ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นมืออาชีพและการวางรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินงาน ถือเป็นแบบอย่างของการบริหารจัดการที่สามารถขยายผลไปยังกลุ่มอื่นได้

สุดท้าย ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่ากลุ่มให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนโดยรอบ ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรม และการขยายองค์ความรู้สู่ชุมชนอื่น ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์และองค์กร ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับกลุ่มและชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านการผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ ตำบลโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า กลุ่มอาชีพดังกล่าวได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการมีส่วนร่วมในชุมชนซึ่งเป็นฐานราก เป็นพลังขับเคลื่อนหลักสู่ความยั่งยืนของกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือน การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีบทบาทในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ไปจนถึงการร่วมรับผลประโยชน์ นำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในผลงานของกลุ่ม อีกทั้งยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ กลุ่มแม่บ้าน โรงเรียน และเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งช่วยขยายตลาด แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยรวม การมีส่วนร่วมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อร่วมกันในระยะยาว การบริหารจัดการเป็นกลไกสนับสนุนสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีอาชีพ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดระบบงาน เช่น การจัดทำบัญชีต้นทุน รายรับ-รายจ่าย และการวางแผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว การส่งเสริมการตลาดและการสร้างรายได้ใหม่ ความร่วมมือของชุมชนยังเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายตลาด โดยเฉพาะการระดมความคิดเห็นและข้อมูลจากผู้ใช้งานจริง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงความต้องการของตลาด เป้าหมาย เช่น เกษตรกรอินทรีย์หรือฟาร์มในเมือง พร้อมทั้งร่วมกันพัฒนาแนวทางเพิ่มมูลค่า เช่น การผสมจุลินทรีย์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการทำคอนเทนต์ให้ความรู้บนแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยใช้ทรัพยากรและบุคลากรภายในชุมชนเอง การยกระดับประสิทธิภาพการผลิต การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการผลิตช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การปรับใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบกะบะพลาสติก หรือการควบคุมอุณหภูมิในโรงเรือน สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากสมาชิกมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง อีกทั้งการใช้วัสดุเหลือใช้จากในชุมชน ไม่เพียงช่วยลดต้นทุนแต่ยังสร้างวัฏจักรการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเสริมสร้างความยั่งยืนของระบบผลิต

ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มผลิตปุ๋ยมูลไส้เดือนบ้านโพธิ์เสด็จ ถือเป็นตัวอย่างของ การบูรณาการแนวคิดของโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน การหมุนเวียนใช้วัสดุเหลือใช้ และการพัฒนาอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ร่วมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยมีคุณธรรมและความรู้เป็นพื้นฐาน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างมีสมดุล สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะในมิติของการขจัดความยากจน การส่งเสริมการมีงานทำและการเติบโตทางเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการมีหุ้นส่วนความร่วมมือในระดับชุมชน การดำเนินงานของกลุ่มจึงไม่เพียงเป็นการสร้างรายได้ ยกกระดับคุณภาพชีวิต และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นต้นแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งสามารถถ่ายทอดและขยายผลต่อไปยังชุมชนอื่นได้ในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากปทุมมูลไส้เดือน ของกลุ่มอาชีพบ้านโพธิ์เสด็จ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ควรเป็นสื่อกลางเพื่อจัดหากองทุนหรือแหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยต่ำให้กับสมาชิกของกลุ่มผลิตปทุมมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ สามารถพัฒนาต่อยอดเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้ 2) สำนักงานเกษตรอำเภอมืองนครศรีธรรมราชจะต้องสนับสนุนให้กลุ่มผลิตปทุมมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ ได้พัฒนาด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตลาด การโฆษณาและประชาสัมพันธ์สินค้า โดยผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ด้วยการฝึกอบรม การสร้างเว็บไซต์โดยใช้แอปพลิเคชันสำเร็จรูปที่มีให้ใช้ฟรี เป็นต้น 3) องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์เสด็จ ควรกำหนดนโยบายที่เป็นรูปธรรมลงในแผนพัฒนาในการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตปทุมมูลไส้เดือน พร้อมทั้งมีการจัดให้ติดตาม การทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ร่วมกันในการขับเคลื่อนอย่างจริงจัง ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1) กลุ่มผลิตปทุมมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ จัดหาสถานที่แสดงสินค้าสำหรับงาน OTOP ประจำจังหวัด โดยผลักดันให้เป็นผลิตภัณฑ์ประจำอำเภอหรือจังหวัด 2) กลุ่มผลิตปทุมมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จ ต้องมีการเร่งจัดทำแผนงาน งบประมาณที่ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจการของกลุ่ม การประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึง และให้คงคุณภาพของปทุมมูลไส้เดือนที่ผลิต ข้อเสนอแนะต่อชุมชน/สังคม 1) การรวมกลุ่มและสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มตามความสนใจหรืออาชีพเดียวกันอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือ พัฒนาทักษะ และจัดตั้งองค์กรที่มีประสิทธิภาพ โดยสามารถยึดกลุ่มบ้านโพธิ์เสด็จเป็นต้นแบบในการดำเนินงานอย่างยั่งยืน 2) การพัฒนาศักยภาพและการฝึกอบรม ควรมีการจัดฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยภาคีต่าง ๆ เช่น หน่วยงานรัฐหรือท้องถิ่น เพื่อยกระดับทักษะการผลิต การแปรรูป และการบริหารจัดการของกลุ่มอาชีพให้สามารถพัฒนาและแข่งขันในตลาดได้ 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ จะช่วยแลกเปลี่ยนความรู้ สนับสนุนซึ่งกันและกัน และขยายผลการพัฒนาให้ครอบคลุมในระดับชุมชนและสังคมในวงกว้าง 4) การสนับสนุนด้านการตลาดและช่องทางจำหน่าย ควรพัฒนาแบรนด์สินค้า ส่งเสริมการตลาดออนไลน์ และเชื่อมโยงเครือข่ายตลาดเพื่อเพิ่มโอกาสทางการขาย ลดความเสี่ยง และสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่กลุ่มอาชีพ 5) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ชุมชนควรนำทรัพยากรในพื้นที่ เช่น วัตถุดิบเหลือใช้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและลดการพึ่งพาทรัพยากรภายนอก 6) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการพัฒนา เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ร่วมกันวางแผนตัดสินใจ และดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการทำวิจัยเพื่อเจาะลึกในแต่ละประเด็นเกี่ยวกับประสิทธิผล การบริหารจัดการของกลุ่มผลิตปทุมมูลไส้เดือน บ้านโพธิ์เสด็จเฉพาะด้าน เพื่อยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก 2) การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น และปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ เชื้อวงศ์ และคณะ. (2566). “การพัฒนาคุณภาพและการสร้างมูลค่าเพิ่มปุยมูลไส้เดือนสมุนไพโร ของวิสาหกิจ ชุมชนสุรตติกาล (ซีพี) ฟาร์ม ตำบลป่าตาลอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี”. วารสาร 103 ปี เทพสตรี มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, 5(3), 89-94.
- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). คู่มือการส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก. เรียกใช้เมื่อ 5 สิงหาคม 2567 จาก https://web.codi.or.th/wp-content/uploads/2019/05/Guide_economic_280959.pdf
- ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร. (2563). “การตลาดดิจิทัลและการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์มูลไส้เดือน ศูนย์จัดการขยะชุมชน ตำบลบางครก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี”. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ, 8(1), 48-57.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2548). วิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์นการพิมพ์.
- ประทีป ช่วยเกิด. (2566). เศรษฐกิจฐานรากชุมชนท้องถิ่น. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2567 จาก <https://rsdi.kku.ac.th/?p=5200>
- ปุลนทริกา สุคนธสิงห์. (2557). “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ: กรณีศึกษากลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์จากผ้าในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์”. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- พัชรรัตน์ นาวา. (2562). “บทบาทของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน”. ใน สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2540). เทคนิคทางการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สงศรี ชมภูวงศ์. (2554). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. นครศรีธรรมราช: วีพีเอส.
- สมจินตนา คุ่มภัย. (2559). “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบที่บูรณาการแผนชุมชนสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ, 9(2), 733-744.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2563). ความเป็นมา BCG Model. เรียกใช้เมื่อ 21 มีนาคม 2567 จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/bcg-by-nstda/
- อริญญา อุดลย์เดช และพรรณนา ไวกกุล. (2558). ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดบ้านช่องโครงู๋เรื่อง ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- อรุณศรี นิภานันท์. (2558). “การพัฒนาคุณภาพการเลี้ยงไส้เดือนสู่การรับรองมาตรฐาน”. สกลนคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร.